

Misijsko djelovanje Kristovih crkava u Hrvatskoj između 1960-ih i 2010.

Nina Lovše

 0009-0007-4197-7888

Josiah Venture, Slovenija

nlovse@josiahventure.com

Thomas Sibley

Biblijski institut, Zagreb

tsibley@bizg.hr

UDK: 2-76:277(497.5)"1960/2010"

Kategorija: Pregledni rad

<https://doi.org/10.32862/k1.20.1.4>

Zaprimljeno: studeni 2025.

Sažetak

Kristove crkve u hrvatskom su kontekstu manjinska vjerska zajednica. Budući da se radi o malenom broju vjernika, relativno su nepoznati i nedovoljno istraženi. Ovaj članak bavi se misijskim djelovanjem američkih Kristovih crkava u Hrvatskoj između 1960-ih i 2010. te njihovim postignućima. Prvi dio uvodi temelje za rad u Europi, posebno putem uloge Otisa Gatewooda i Istočnoeuropske misije (Eastern European Mission - EEM). Drugi dio bavi se počecima djelovanja u Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na nekoliko ključnih misionara iz SAD-a i službe koje su korištene u misijskom radu. Treći dio istražuje važnu ulogu Mladena Jovanovića u osnivanju Kristovih crkava u Hrvatskoj dok četvrti dio govori o kasnijim američkim misionarima koji su ostavili duboki trag na misijskom djelovanju u Hrvatskoj. Peti dio navodi tri Hrvata koji su postali vođe u Kristovim crkvama u Hrvatskoj svojim misijskim radom dok šesti dio pruža kratak osvrt na rezultate toga početnog misijskog djelovanja. Zaključak navodi da iako su američki misionari došli iz pozadine pokreta Stonea i Campbella, prošli i sadašnji hrvatski radnici

Ovaj rad je dostupan u otvorenom pristupu sukladno s licencijom Creative Commons Imenovanje 4.0 Međunarodna (CC BY 4.0).

smatraju baštinu Stonea i Campbella dijelom svojega povijesnog/teološkog interesa, ali ne i važnu u svakodnevnom životu. Umjesto toga, naglasak je na Gospodinu Isusu i njegovoj Riječi. Rezultati predstavljeni u ovom članku temelje se prvenstveno na svjedočanstvima očevidaca sakupljenim u intervjuima i dopisivanju elektroničkom poštom.

Ključne riječi: *Pokret obnove; Kristove crkve; Otis Gatewood; Istočnoeuropska misija; Mladen Jovanović; Hrvatska*

Uvod

Kristove crkve u hrvatskom kontekstu predstavljaju manjinsku religijsku zajednicu, a zbog malenog broja vjernika relativno su nepoznati i nedovoljno istraženi. U hrvatskom kontekstu Kristove crkve istraživane su u sklopu projekta „Religijska situacija u Hrvatskoj“ (Plačko 1991), Juraj Kolarić pisao je o njima u svojoj knjizi *Ekumenska Trilogija* (2005) dok su Ankica Marinović Bobinac i Dinka Marinović Jerolimov pisale o njima u knjizi *Vjerske zajednice u Hrvatskoj* (2008). Također su spomenuti u zbirci članaka *500 godina protestantizma: baština i otisci u hrvatskom društvu* (2018). Mladen Jovanović je 2007. napisao članak „Pokret obnove u Kristovim crkvama“ u kojem je iznio pregled povijesti i ključnih načela pokreta obnove. U ovom trenutku Kristove crkve istražuju se u sklopu projekta „Crkve reformacijske baštine u Republici Hrvatskoj između 1990. i 2020.“

U ovom članku fokus je na misijskom djelovanju američkih Kristovih crkava u Hrvatskoj između 1960-ih i 2010. te njegovim ishodima. Misijsko djelovanje američkih Kristovih crkava u Europi počelo je sredinom dvadesetog stoljeća. Europski kontinent većinom se smatra kršćanskim mjestom kojemu nije potrebna velika evangelizacija. Ovo je učestalo mišljenje koje itekako treba ispraviti. Misionari koji dođu živjeti i raditi u Europu na kraju odu promijenjeni, a Europa ostavi dubok trag u njihovim srcima i mislima. Tako je bilo i s Otisom Gatewoodom, čovjekom koji je donio malen dio Pokreta obnove¹ u Njemačku i koji je počeo sanjati o radu koji bi prešao granice europskih država. Taj je san dijelio i sa svojom obitelji, pa se u ljeto 1969. njegov sin David Gatewood preselio u Hrvatsku kako bi započeo Kristovu crkvu među mladima. U tome mu se pridružila supruga Sandra i još jedan par koji je došao u Hrvatsku nekoliko mjeseci prije njih, Bud i Beverly Pickle. Jedan od prvih kontakata koje su ostvarili kad su došli u Zagreb, glavni grad Hrvatske, bio je s njihovim nastavnikom engleskog jezika, Mladenom Jovanovićem. Osobnom evangelizacijom, prvi su se misionari sprijateljili s Mladenom i njegovom suprugom Dragicom, što je dovelo do njihova obraćenja i njihove službe u Kristovoj crkvi koja je trajala gotovo 40 godina. Jovanović je postao propovjednik crkve 1971. i nastavio je služiti u toj ulozi sve do svoje smrti 2013.

1 Za više informacija o Pokretu obnove na hrvatskom jeziku, vidi: Jambreč 2007, 295–296.

Mnogi kratkoročni i dugoročni misionari posjetili su Hrvatsku od vremena kad su navedena dva para došla. Svaki je sa sobom donio nešto jedinstveno i mnogi su započeli sa službama. Glavna evangelizacijska strategija na početku uključivala je radijske emisije i ljetne kampove na obali Jadrana. Mnogi kratkoročni misionari došli su iz kršćanskoga koledža Oklahoma Christian College i proveli ljeto u Hrvatskoj. Dugoročni misionari dolazili su iz raznih obrazovnih ustanova: Sunset School of Preaching, Abilene Christian College i Oklahoma Christian College. Pretežno su se bavili poučavanjem, radom s djecom na kampovima, vođenjem biblijskih škola, radijskim emisijama i službom s mladima, pomaganjem humanitarnim radom i mnogim drugim djelima dobročinstva. Još jedna služba koju vrijedi napomenuti je osnivanje Vijeća Kristovih crkava u Hrvatskoj, koje njeguje jedinstvo među Kristovim crkvama u Hrvatskoj.

Ovaj članak istražuje razvoj Kristovih crkava u Hrvatskoj, koje su oblikovane misionarima povezanim s Pokretom obnove između 1960-ih i 2010. Posebno će se analizirati kako je ova teološka i ekleziološka ostavština informirala početno oblikovanje misije, kako je pružila njezin operacijski okvir te kako je prošla kroz procese kontekstualizacije unutar hrvatskoga društveno-kulturnog okruženja.² Članak nadalje istražuje kako je ta dinamika doprinijela pojavi specifičnih oblika službe. Metodološki, znatan dio podataka sakupljen je u intervjuima i dopisivanju elektroničkom poštom s neposrednim i posrednim svjedocima, zbog oskudnosti ili nepostojanja pisanih zapisa. Iako su takvi izvori sami po sebi pristrani i mogu odražavati subjektivne perspektive, ovaj članak nastoji sačuvati vrijedan segment povijesnog sjećanja i nudi temelj za buduća istraživanja rada i djelovanja Kristovih crkava u Hrvatskoj u razdoblju nakon 2010. godine.

1. Temelji za djelovanje u Europi

1.1. *Ostavština Otisa Gatewooda*

Temelji misije, američkih članova Pokreta obnove, sežu u 19. stoljeće. U ranoj fazi pokreta, njegovi vođe snažno su osjećali odgovornost svoje uloge i poziva u odnosu na Sjedinjene Države. James F. MacLear (1978, 192) piše da su „prošla svjedočanstva o univerzalnoj ulozi nacije uključivala i naglasak stranih misija na svjetski ‘križarski rat’ i više izolacionistički, ali jednako evanđeoski naglasak na Americi kao providnosnom utočištu i primjeru pravoga kršćanstva“.

2 U ovom se kontekstu „kontekstualizacija“ odnosi na proces kojim se kršćanska poruka i crkvena praksa izražavaju u specifičnom kulturnom okruženju, a da pritom ne izgube svoj osnovni teološki sadržaj. Takva se dinamika kontekstualizacije vidi kod Davida Boscha, prema kojemu je to proces u kojem evanđelje zadržava svoj normativan i univerzalan karakter dok su kulturne forme sekundarne i prilagodljive. Kao što Bosch tvrdi: „Kultura i kontekst su sluge, *adiaphora*, odnosno nevažni su ili varijabilni u odnosu na evanđelje“ (Bosch 1982, 10).

Misionari su započeli svoje djelovanje u Europi već 1875. godine. U godinama koje su prethodile Drugom svjetskom ratu bila su dva pokušaja da se evangelizira Sjeverna, Zapadna i Istočna Europa. Međutim, to je rezultiralo malim brojem obraćenika te osnivanjem nekoliko društava ili organizacija (Foster 2005, 309–310). Tek je nakon Drugoga svjetskog rata misija u Europi postala vrlo plodna među Kristovim crkvama, posebice u Njemačkoj, a poslije se proširila na bivšu Jugoslaviju. Iako je istina da su „već za vrijeme rata razni članovi stacionirani na europskom misijskom polju slali članke za *Gospel Advocate* i *Firm Foundation*, pozivajući na masovan program evangelizacije u tom dijelu svijeta“ (Hughes 2008, 233), tek su nakon rata, 1947., poduzeti veći koraci u djelovanju u Europi.

Jedan je čovjek odigrao posebice važnu ulogu u misiji u Europi, a poslije i u bivšoj jugoslavenskoj republici – Republici Hrvatskoj. Bio je to Otis Gatewood. Gatewood je rođen i odrastao u Texasu, a školovao se na raznim sveučilištima: Texas Tech University, Abilene Christian University, Pepperdine University te Sveučilištu u Utahu u Salt Lake Cityju. Bio je prvi misionar s punim radnim vremenom Kristove crkve Broadway u Lubbocku u Texasu, kad je 1937. poslan u saveznu državu New Mexico. Preselio se u Salt Lake City 1939. kad je započeo s radom među mormonima (Foster 2005, 353). Dok je propovijedao u Utahu, na samom početku Drugoga svjetskog rata, shvatio je da je Mormonska crkva vraćala kući sve svoje misionare iz Europe, njih oko pet stotina. U to vrijeme Kristove crkve nisu imale misionara u Europi i san je započeo. Gatewood se sastao s Norvelom Youngom, školskim kolegom i propovjednikom u Kristovoj crkvi Broadway u teksaskom Lubbocku. Njih su dvojica započeli razgovarati i sanjati o tome da odu u Europu. Norvel Young počeo je postavljati temelje u razgovorima sa starješinama crkve Broadway (Crouch 2009).

Nakon poduzimanja određenih koraka prema postizanju cilja evangelizacije u Europi, ideja se uskoro počela ostvarivati. „Nakon planskog sastanka na koledžu George Pepperdine 1944., gdje su se tražili potencijalni misionari za život u Njemačkoj, i istraživačkog putovanja Otisa Gatewooda i poduzetnika Paula Sherroda nedugo nakon rata, Broadway Church of Christ održala je posebno predavanje u kolovozu 1946. na kojem se razgovaralo o suradnji u području evangelizacije i dobročinstva u Europi i Aziji“ (Foster 2005, 311). Iz toga se razvio sustav „sponzorskih crkava“. Broadway je postao „sponzorska crkva“ za djelovanje u Njemačkoj (Foster 2005, 311).

Otis Gatewood i Roy Palmer 1947. godine došli su u Švicarsku s namjerom da odu u Njemačku. U Švicarskoj su morali čekati na dozvolu, koju su potom dobili od Luciusa D. Claya, zamjenika Vojnog upravitelja za Njemačku (Foster 2005, 311). Gatewood je potvrdio: „Roy Palmer i ja bili smo prvi dvojac koji je došao u Njemačku nakon Drugoga svjetskog rata, prije bilo koje druge vjerske skupine“ (McBride i Shipp 1999, 18). Obojica muškaraca imali su supruge i djecu kod kuće. Njihovi izvještaji o stanju u Njemačkoj pokazivali su da je sve bilo bombardirano,

da ljudi gladuju i da nema posla. Ipak, sve su dogovorili, vratili se u Sjedinjene Države, a potom opet došli u Frankfurt sa svojim obiteljima, gdje su volontirali i radili u humanitarnoj pomoći. Tako se uspostavili prve kontakte za proučavanje Biblije (Crouch 2009).

Obitelj Gatewood, Otis i Alma, zajedno sa svojim sinom Davidom i kćerkom Darlene, vratili su se u Sjedinjene Države 1957. Tijekom deset godina koje su proveli u Njemačkoj, Gatewoodovi su radili sa siročadi, usvojili devetomjesečnu njemačku djevojčicu (Darlene) i pomogli mnogim Amerikancima da usvoje djecu koja su ostala bez roditelja tijekom rata. Poslije povratka u SAD, Otis Gatewood postao je prvi predsjednik kršćanskoga koledža u Michiganu (Michigan Christian College), a u toj je ulozi utjecao na mnoge koji su išli na misijski rad u Europu. Novine *Christian Chronicle* zaključuju sljedeće:

Od svih kvaliteta Otisa Gatewooda, rastu crkve najviše je doprinijela njegova sposobnost da utječe na ljude. On je pronicljiv promatrač onih koje upozna. Prepoznaje ljude s talentom i potencijalom. Njegov je duh sličan onomu koji je imao Barnaba – duh za izgrađivanje sposobnih ljudi. Tijekom godina pružio je veliku osobnu podršku svojim prijateljima i suradnicima. Bio je ključan u ohrabriranju mnogih mladih ljudi da propovijedaju i posvete svoje živote Kristu (McBride 1984, 24).

Također je pomogao ključnim ljudima da započnu važnu službu u Europi – Istočnoeuropsku misiju.

1.2. Istočnoeuropska misija u Beču (The Eastern European Mission – EEM)

Otis Gatewood se 1966. godine vratio u Europu, ovaj put u austrijski Beč. Supruga mu je preminula, ali njegovo srce i misli nisu se mogli okrenuti od Europe. Austrija je bila neutralna zemlja i stoga je predstavljala odlično mjesto za sve misionare koji su htjeli surađivati s komunističkim zemljama. Smještena u središnjoj Europi, Austrija je također bila geografski i strateški korisna. Mnogi misionari doselili su se u Beč. Joy Crouch (2009), Gatewoodova osobna tajnica, ističe:

Otis je bio odličan u regrutiranju ljudi i pronalaženju novčanih sredstava. Bio je odgovoran za dovođenje ljudi u razne dijelove Njemačke i Austrije. Mnogi od članova grupe u Beču bili su studenti u Abileneu, i baš ih je Otis potaknuo da dođu. Bob Hare bio je na Hardingu i došao je u München, osnovao tamo crkvu, a onda se preselio u Beč i započeo s radom tamo. U vrijeme mađarskog ustanka 1956. Otis je posjetio Boba Harea, koji je već bio u Beču. Otišli su do jezera Balaton i gledali kako ljudi bježe. To je bila jedna od stvari koje su ih potaknule da okupe grupu koja će ići u ove zemlje i početi propovijedati evanđelje.

Hareov i Gatewoodov žar za komunističkim zemljama potaknuo ih je na maštanje i pronalaženje novih načina da u njih donesu evanđelje. Bob Hare počeo je raditi

s crkvom u Beču 1955. Bruce Stockdale radio je tamo s vojnicima kršćanima, a Rob Pitts pridružio se radu 1959. Pridružilo im se još šest parova (svi s koledža u Abileneu): Bob Stewart, Lynn Camp, Gwen Earnhart, Frank McCuthan i Otis Gatewood, koji je utjecao na izbor lokacije i rada. Tom Turner došao je za njima 1962. (Rybinski 2009). Glavna misija EEM-a tada je bila, kao i danas – omogućiti Biblije na lokalnim jezicima Istočne Europe. Prema *The Stone-Campbell Movement: A Global History*,

...EEM je tiskao i dijelio Biblije, pobožna djela i drugu kršćansku literaturu ljudima koji su živjeli u zemljama Istočne Europe, tada pod sovjetskom kontrolom. U početku djelujući iz Dallasa u Texasu, EEM se premjestio u Beč 1974. Nakon pada komunizma u Istočnoj Europi početkom 1990-ih, EEM je počeo provoditi evangelizacijska putovanja, podržavati zajednice, voditi kršćanske kampove i obavljati druge, izravnije oblike misionarskog rada. EEM se oslanjao na vrlo veliku mrežu Kristovih crkava diljem svijeta, prevoditelje i agente u Istočnoj Europi te na svoje bečko osoblje za podršku i nastavak rada. U svojih prvih pedeset godina rada EEM je preveo Bibliju na dvadeset dijalekata i distribuirao otprilike osam milijuna primjeraka diljem Istočne Europe (2013, 358).

Ideja je nastala kada su tijekom redovnih posjeta iz Beča u razne komunističke zemlje shvatili da nemaju gdje kupiti Bibliju. Međutim, vjerovali su da je pisana Riječ bila vrlo važna, moćna i živa, tako da su došli na ideju da osnuju tiskaru i uz pomoć ljudi iz tih raznih zemalja tiskaju Biblije na njihovim jezicima. Budući da je Beč bio neutralno mjesto, tamo su se mogle naći tisuće izbjeglica iz mnogih naroda. Nije bilo ništa neobično susresti ljude različitih nacionalnosti. Prva zgrada u kojoj su imali ured bila je u vlasništvu austrijske vlade, ali vlada ju je koristila za izbjeglice. Vlada je dopustila misionarima da koriste te prostorije uz uvjet da zauzvrat vode brigu o izbjeglicama. Uskoro osoblje nisu činili samo američki misionari nego i ljudi iz Mađarske, Čehoslovačke i drugih komunističkih zemalja. Bili su to prvi plodovi sna.

Prvi pisac za EEM kupila je McGee fundacija (za tiskanje Biblija), no nekoliko godina nije bilo novca da se kupi papir. Konačno se čovjek koji je bio profesionalni tiskar vratio iz Južne Afrike u Austriju i počeo pomagati, što je dovelo do tiskanja jedne od prvih Biblija – mađarske Biblije. Službeno, tiskanje Biblije započelo je 1977. Prije toga tiskane su samo male brošure. Voditeljica misije u to vrijeme bila je Gwen Hensley, koja je bila pokretačka snaga organizacije. Gatewood i drugi bili su uključeni u mnoge različite aspekte. EEM je bio uključen u tiskanje hrvatske Biblije osiguravajući papir katoličkom društvu koje ju je tiskalo u Hrvatskoj (Crouch 2009).

Mladen Jovanović, jedan od prvih obraćenika i tadašnji propovjednik u Kristovoj crkvi u Zagrebu u Hrvatskoj, o tome je rekao sljedeće:

Istočnoeuropska misija bila je najaktivnije organizirano misijsko djelovanje s kojim smo bili povezani od početka. Zahvaljujući njima primili smo neka od najranijih djela literature. Pomogli su nam osigurati 20 000 Biblija tiskanih u Beču i izvesti ih u Hrvatsku 1984. Drugo izdanje, sljedećih 20 000 Biblija, tiskano je u Sarajevu 1986. i distribuirano besplatno također nekim katoličkim školama i župama u to vrijeme. Kad smo se Dragica i ja 1980. vratili iz Sjedinjenih Država, nismo mogli dobiti socijalno i medicinsko osiguranje od hrvatske vlade, pa nam je misija EEM ponudila zaposlenje i tako nam pomogla riješiti naš socijalni status (Jovanović 2009b).

Jasno je da je Istočnoeuropska misija uvelike utjecala na rad u Kristovim crkvama u Hrvatskoj.

2. Počeci djelovanja u Hrvatskoj

2.1. Prvi misionari

U jesen 1967. godine Otis Gatewood i Bob Hare doputovali su u Zagreb tijekom jednoga istraživačkog putovanja kroz komunističke zemlje. Nisu uspjeli naći slobodnu hotelsku sobu jer se u tom trenutku u gradu odvijao međunarodni sajam. Otišli su u turističku zajednicu, a tamo su im rekli da mogu unajmiti sobu u studentskom domu pored rijeke Save. Uzeli su jednu sobu i tada shvatili da je na zagrebačkom Sveučilištu bilo 40 000 studenata koji nisu poznavali Krista kao svojega Gospodina i Spasitelja. Pali su na koljena i počeli se moliti: „Gospodine, ako želimo doprijeti do duša u ovoj zemlji, moramo to učiniti kroz studentsku populaciju“ (Crouch 2009). Također su saznali da su Amerikanci mogli doći u Zagreb, upisati tečaj jezika i dobiti studentske vize.

Osim toga, Jugoslavija nikad nije potpisala takozvani Varšavski pakt, tako da su ljudi iz nje, za razliku od ostalih komunističkih zemalja, mogli slobodno putovati na zapad. Zauzvrat, strani studenti smjeli su putovati i studirati u Jugoslaviji. Sveučilište u Portlandu sklopilo je dogovor sa Sveučilištem u Jugoslaviji kojim se dopustilo studentima iz Portlanda da se upišu, a prvi korak upisa bilo je učenje hrvatskog jezika. David Gatewood, sin Otisa i Alme Gatewood, i Bud Pickle bili su školski kolege na kršćanskom sveučilištu u Abileneu (ACU) i bili su dio skupine koja se pripremala ići u Rusiju. Skupina se uskoro raspala jer nisu mogli dobiti vize za ulazak u zemlju. Davida i Buda, koji su 1967. diplomirali na ACU (u to je vrijeme bio ACC), stoga su pitali bi li htjeli umjesto u Rusiju otići u Jugoslaviju. Oni su se, zajedno sa svojim obiteljima 1969. doselili u Zagreb. Prvi su došli Bud i Beverly Pickle, a uskoro potom, unutar godine dana, došli su i David i Sandra Gatewood (Crouch 2009).

Bud i Beverly Pickle upoznali su se na fakultetu u Abileneu, a vjenčali su se dok su završavali sa studijem. Beverly (nakon 13 godina braka, Bud i Beverly su se

razveli i Beverly se ponovno udala za Charlesa Morrisona) se sjeća njihova poziva u Hrvatsku:

Početkom 1967. nekoliko smo puta putovali u Europu prije nego što smo se na kraju odlučili za Zagreb. Prije toga smo bili veoma zainteresirani za ulazak u Rusiju. Posjetili smo Helsinku u Finskoj, ali Bog nam je počeo jasno pokazivati da nas ne želi tamo. Vođeni Duhom, posjetili smo Zagreb i tamo smo osjećali da se naš fokus premješta s Rusije (zbog toga što je komunizam tamo bio vrlo jak) sve više na Zagreb (Morrison 2009).

U siječnju 1969. preselili su se u Hrvatsku s vizijom širenja Božje riječi među mladim ljudima te zemlje. Došli su kao studenti, željni naučiti jezik i kulturu kako bi mogli doprijeti do što više ljudi. Njihovo shvaćanje potreba istočnih Europljana postajalo je sve dublje i bili su u stanju dosegnuti Hrvatsku na načine koji su odgovarali vremenu i mjestu. Bud Pickle pojašnjava:

Najupečatljivija i najočitija razlika u evangelizaciji između Istočne i Zapadne Europe bila je minimalizacija denominacijskih razlika. Evangelizacija u Sjedinjenim Državama i Zapadnoj Europi često se fokusirala na pojedinačnu denominaciju i njezinu jedinstvenu povijest ili manje razlike... u Istočnoj Europi „tih“ evangelizacijski naglasak uglavnom je bio na središnjoj točki Krista Isusa, Spasitelja... Istočni Europljani morali su podnositi patnju ili tugu kako bi ostali vjerni. Bilo je malo reklama, a još manje glamura, ali dvorane za sastanke bile su pune vjernika i još mnogo više onih koji su tražili svrhu. U većini slučajeva, mnogi vjernici morali su se sastajati u tajnosti ili podnijeti kazne poput gubitka posla ili čak zatvora ako bi vjernik vrlo ozbiljno shvatio svoju vjeru. Otvorena evangelizacija nije bila samo obeshrabrivana, već je i zabranjena i podložna strogim kaznama. Bilo je malo prilika za izražavanje preferencija u vezi s udobnošću mjesta sastanka ili izbora denominacije. Najčešće je „jedinstvo u Kristu“ postojalo jer nije bilo prilike za svađu ili neslaganje među braćom (Pickle 2009).

David i Sandra Gatewood također su se upoznali i vjenčali dok su studirali na Sveučilištu u Abileneu. Njihov prvi poziv bio je za Rusiju, ali uvjerali su Buda i Beverly da se pridruže njihovom timu koji je išao u Jugoslaviju. Inicijativa Otisa Gatewooda da ide u Hrvatsku, zajedno s napetostima u grupi zbog Rusije, uskoro im je omogućila da dođu u Jugoslaviju već iste godine. David i Sandra nisu imali djece kad su došli, tako da su imali mnogo vremena za druženje sa sveučilišnim studentima. Htjeli su svjedočiti svoju vjeru i to su govorili ljudima s kojima bi se upoznali. Također su bili u mogućnosti usvojiti dijete dok su živjeli u Hrvatskoj (Crouch 2009).

Vizija i misija ovih dvaju parova bile su jednostavne, ali duboke. Željeli su dosegnuti ljude za Krista, željeli su da se Božja riječ čuje među ljudima i vjerovali su da se to može postići osobnim poznanstvima, koja su neizbježno dovodila do osnivanja drugih službi. Beverly Morrison (2009) (ranije Pickle) zaključuje:

„Znali smo da ćemo, kako bismo bili imalo učinkoviti, morati naučiti kulturu, jezik i ljude.“ Njihova svijest o kulturološkim razlikama i osjetljivost prema potrebama naroda osposobila ih je da budu učinkoviti kao evangelizatori, isprva putem osobnih poznanstava, a kasnije putem osnivanja radijske službe i crkvenih kampova.

2.2. Osobna poznanstva

Prvi misionari došli su na Sveučilište u Zagrebu kao studenti. Mnoge brige oko prilagođavanja kulturi prevladane su njihovom sposobnošću i voljnošću da uče nove stvari i upoznaju nove ljude. Među prvim ljudima koje su upoznali bio je njihov nastavnik hrvatskog jezika, Mladen Jovanović, koji se poslije obratio te je kasnije vodio Kristove crkve u Hrvatskoj, služeći kao nadglednik svih misijskih postaja te kao predsjednik Vijeća Kristovih crkava u Hrvatskoj. Drugi kontakti bili su većinom studenti na Sveučilištu i njihovi susjedi. Vrlo brzo ljudi su počeli dolaziti u domove misionara, gdje su dijelili mnoge objede i s vremenom postajali dobri prijatelji. Neki od tih napora rezultirali su dugotrajnim prijateljstvima i doveli ljude Gospodinu.

2.3. Radijska služba

Kao što je spomenuto u uvodu, prvenstveno sredstvo evangelizacije na početku bile su radijske emisije. Bud Pickle, uz pomoć Mladena Jovanovića, vodio je ovu službu od 1970. do 1974. Starješine crkve Highland u Abileneu u Teksasu razgovarali su s Budom o njegovom interesu za pokretanje radijskog programa u Jugoslaviji. Landon Saunders, pastor u Highlandu, posjetio je Buda i Beverly u Zagrebu i tako je nastao koncept hrvatskoga radijskog programa. Landon i Bud pisali su i dijelili scenarije radijskih poruka, koje bi pregledalo nekoliko sveučilišnih lingvista. Mnogi od ranih scenarija govorili su o dokazima da postoji viša sila, o mogućnosti da postoji Bog koji je stvorio zemlju, nebo i čovjeka te da je osobno komunicirao sa svojim stvorenjem (Pickle 2009).

Budova je želja bila da Mladen čita hrvatski tekst preko radiovalova. Međutim, tek 1971., kad se Mladen obratio, postali su punovremeni suradnici. Između 1974. i 1980., zaustavljeni su svi programi, ali Mladen je s njima nastavio 1980., koristeći studio u Lausannei u Švicarskoj. Potom, 1985., nakon što su izgradili studio u austrijskom Grazu, služba se nastavila otamo. Radijski prijenos se 1991. premjestio iz Portugala u Hrvatsku i s vremenom je postojalo 12 stanica koje su emitirale kršćansku poruku u Hrvatskoj.³ Beverly Morrison (2009) sjeća se toga nevjerojatno važnoga evangelizacijskog sredstva:

3 Jambrek spominje sljedeće: „Na početku 1991. Mladen Jovanović započeo je radioprogram zvan ‘Radosna vijest’ koji se emitirao na radiostanici Hrvatski radio Čakovec. Isti su program emitirali”

Radijska služba činila se najboljim načinom širenja Riječi i dosezanja većeg broja ljudi. Prijem je u početku bio izvrstan – stizalo je mnogo pisama i zahtjeva za Biblije. Počeli smo prevoditi biblijske knjige, Biblije i literaturu i nadgledali tiskanje takvih materijala... Uspjeli smo upoznati mnoge ljude izvan Zagreba. Bio je to izvanredan evangelizacijski alat.

2.4. *Kampovi*

Od početka djelovanja glavne aktivnosti bili su biblijski kampovi i duhovne obnove koje su organizirale austrijske crkve, a kojima su se Hrvati mogli pridružiti s grupama kršćanskih ili nekršćanskih prijatelja. Nije bilo teško nagovoriti ljude da prijeđu granicu – zapravo ljudima u komunističkoj Jugoslaviji to je predstavljalo nešto zanimljivo (Jovanović 2009b). Međutim, David i Bud počeli su maštati o mjestu za kamp u Hrvatskoj i uskoro su se odlučili za grad Pulu. Prvi kamp održan je 1970. i većinom se fokusirao na sveučilišne studente. Svake godine skupine kratkoročnih misionara dolazile su pomagati na kampovima, bilo poučavanjem, pomaganjem oko organizacije ili vodeći djecu i mlade. Neki misionari došli su iz drugih zemalja bivše Jugoslavije, kao što su: Gary i Danita Jackson te Mark i Linda Scorick, američki misionari koji su osnivali crkve u Beogradu u Srbiji. Neki drugi došli su iz Sjedinjenih Država kao dio kratkoročnih evangelizacijskih timova i ostali su mnogo godina. Među njima je bio Roger Massey (Jovanović 2009b).

Kampovi su služili dvjema glavnim svrhama. Prva je bila ohrabrenje, rast i zajedništvo u postojećem tijelu, a druga je bila evangelizacija. Baš kao što su to radili prijašnjih godina, putujući s prijateljem, kršćaninom iz Hrvatske, Gary i Danita Jackson putovali su u Hrvatsku s kršćanima iz Srbije i njihovim prijateljima. U izvješću koje su napisali prisutan je osjećaj pripadanja, ali i nota tuge zbog rata koji je duboko razdvojio ove dvije nacionalnosti. Gary Jackson (2009) je napisao: „Imali smo vrlo blizak odnos s hrvatskim crkvama. Kad je izbio rat, ovi su odnosi postali donekle nategnuti, ali zahvalni smo da su sada stvari bolje.“ Gary i njegova supruga također su bili misionari u Kini, gdje su radili isto što i u Srbiji od 1983. do 1993. Oboje su pohađali Sunset School of Preaching. Njihovi dugogodišnji suradnici u Srbiji bili su Mark i Linda Scorick, koji su se na kraju vratili u SAD (Jovanović 2009b).

Međutim, Roger Massey se 2004. godine vratio u Hrvatsku. Tamo je radio na osnivanju crkve u urbanom dijelu Zagreba koji ima oko 65 000 stanovnika i nijednu evanđeosku crkvu. U Zagreb je došao kao sudionik ljetne misije, radeći većinom u kampovima četiri godine zaredom od 1980. do 1984., a zatim se preselio u Zagreb, gdje je živio od 1984. do 1990. Dodiplomski studij završio je na Sveučilištu Oklahoma Christian University, a diplomski studij na Abilene Chri-

rale radiostanice u Daruvaru, Samoboru, Sisku, Varaždinu, Velikoj Gorici i Zaboku“ (Jambrek 2013, 224).

stian University (Massey 2009). Deset godina koje je proveo u Kristovoj crkvi u Zagrebu bile su vrlo produktivne, kao što je opisano u dijelu o kasnijim misionarima.

3. Mladen Jovanović (1945. – 2013.) – život i služba

Mladen Jovanović rodio se u Zagrebu 1945., na samom kraju Drugoga svjetskog rata, kad je obrazovanje u školama bivše Jugoslavije bilo pretežno ateističke naravi. Vjera u Boga smatrala se glupošću iako su njegovi roditelji bili tradicionalni rimokatolički vjernici. Religija nije bila dio dnevnoga života, ali nastojali su slaviti dva katolička blagdana – Božić i Uskrs. Gotovo do kraja njegova fakultetskog obrazovanja Mladena nije zanimala religija – to je bilo nešto što je pripadalo generaciji njegovih roditelja ili čak baka i djedova.

Mladen je oženio Dragicu 1969., a iste godine diplomirali su filologiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. On je bio jedan od boljih studenata i odmah su mu ponudili nastavničko mjesto. U listopadu te godine započeo je s predavanjima, a to prvo predavanje bilo je za strane studente koji su učili hrvatski. Strani studenti bili su većinom iz Afrike i s Bliskog istoka zato što je studiranje bilo besplatno i Sveučilište u Zagrebu imalo je poseban dogovor sa sveučilištima iz tih krajeva. U prvoj skupini bili su Palestinci, Sudanci i dva američka para. To je bio Mladenov prvi susret s Amerikancima.

Gatewoodovi i Pickleovi odmah su se sprijateljili s Mladenom. Mladen se čudio kako su ti ljudi, iako njegovi vršnjaci, ipak aktivni vjernici. Jovanović (2009b) se sjeća: „To mi je u isto vrijeme bilo divno i šokantno jer nisam mogao vjerovati da bi netko tako mlad i obrazovan mogao vjerovati u mitove i legende.“ Bud Pickle, koji je postao Mladenov najbolji prijatelj, dao mu je Bibliju, krstio ga i postao njegov suradnik. Imao je tada 26 godina. Bud i Beverly dobili su dijete, a Mladen i Dragica također su bili blagoslovljeni svojim prvim djetetom 1969. Dva su para dijelila mnogo toga zajedničkog, no ipak još uvijek nisu dijelili zajedničku ljubav prema Gospodinu.

Ministarstvo obrazovanja 1971. je godine poslalo Mladena da predaje na Sveučilištu u Varšavi. Dragica je ostala u Hrvatskoj kako bi zadržala mjesto učiteljice u osnovnoj školi, a njihov jednoipolgodišnji sin preselio se s ocem u Poljsku. Tijekom zime iste te godine, Jovanović (2009b) se sjeća svojeg obraćenja:

Dok sam bio sam sa svojim sinčićem, jedne večeri Duh mi je progovorio na nov način. Pitao sam se što bi mi se dogodilo kad bih toga istog dana umro. Stvarnost smrti dovela me je do izvora života više od bilo čega drugoga – više od bilo kojih argumenata koje su mi misionari iznijeli, ili bilo čega što sam prije mislio. Božić je bio blizu. Iako je Poljska bila komunistička zemlja, slavili su taj dan kao državni praznik. Semestar je završavao 15. prosinca i ponovno počinjao 15. siječnja. Vratio sam se u Hrvatsku na mjesec dana i želio sam se

naći s Budom Pickleom. Prišao sam mu i rekao da sam donio odluku. Iznenadio sam ga, ali zamolio sam ga da me krsti. Proučavao sam materijal koji mi je Bud dao u svojim razgovorima. Bio sam uvjeren da postoji Bog i tražio sam način da se povežem s njim, tako da sam čak imao i molitveni život. Znao sam da moram učiniti više od nečega duboko u srcu da kažem da je Isus moj spasitelj. Moram učiniti nešto opipljivo, nešto javno. Dragica je bila šokirana, a moja majka je otvoreno rekla da sam izdao sve obiteljske vrijednosti. Jedne nedjelje u kućnoj grupi, Dragica me pitala može li sudjelovati u kruhu i čaši. Odgovorio sam da je to sasvim u redu, ali da vjerojatno ne znači isto za nju što i za mene. Briznula je u plač... shvatila je da ćemo biti zauvijek razdvojeni ako joj se nešto dogodi. Početkom ljeta, s još jednom bebom na putu, krstila se.

Obitelj se tada preselila u Poljsku, gdje su pohađali Kristovu crkvu u Varšavi. Nakon četiri semestra poučavanja (obično su profesori smjeli ostati maksimalno dva semestra), 1979., morali su se preseliti u drugu zemlju. Nakon pažljivog razmatranja, Mladen je dao otkaz na poslu, rekao svojem šefu u Zagrebu da želi studirati Bibliju i preselio se u Austin u Texasu kako bi završio diplomski biblijski studij. U svibnju 1980. obitelj se vratila u Zagreb, s posljednjim djetetom na putu (Jovanović 2009b).

Kad se Mladen vratio u Hrvatsku sa svojom obitelji, prošlo je šest godina otkad su prvi misionari otišli. Od 1971. do 1980. crkva je funkcionirala kao kućna grupa, povremeno se okupljajući kad bi obitelj Jovanović došla iz Poljske na praznike – mjesec dana zimi i četiri mjeseca ljeti. Za to vrijeme u Zagreb je došlo nekoliko misionara i pokušali su pomoći kako su god znali. Među njima su bili i Paul i Rae Lakey.

Rae i Paul Lakey čuli su za Hrvatsku od Boba Harea i Davida Gatewooda. Motivirani upoznati nevjerojatne ljude iz Hrvatske, dvije su godine svojega života živjeli i služili u Zagrebu (od 1976. do 1978.). Za to vrijeme učili su hrvatski, pomagali s kampovima i tjednim bogoslužjima, posjećivali tijekom tjedna i podržavali službe koje su već postojale. Kako su sami rekli, nisu bili spremni raditi sami pa se crkva tek 1980., kad se Mladen vratio, počela oblikovati izvana.

Mladen je služio crkvi kao propovjednik još od vremena svojega obraćenja. Tek je 1985. godine unajmljen, a na kraju i kupljen, prvi stan u centru Zagreba (Amruševa ulica), te se crkva prestala sastajati po kućama. S vremenom je crkva u Amruševoj ulici prerasla prostor za sastanke, pa je Mladen tražio odobrenje za kupnju i obnovu veće kuće u dobro povezanom stambenom području blizu centra grada. Bog je osigurao potrebna sredstva iz raznih izvora za kupnju i za potrebna poboljšanja. U svibnju 2000. crkva se preselila u novu zgradu u Kušlanovoj ulici (Croatia for Christ s. a.).

Tijekom hrvatskoga Domovinskog rata, Stanko Jambrek (2013, 224) piše:

...Kristove crkve, predvođene Mladenom, prikupljale su i distribuirale humanitarnu pomoć za potrebite, posebno izbjeglice. Kristove crkve nastavile su s

tim radom još godinama nakon toga, iako s manjim intenzitetom. Uz humanitarni rad, članovi Kristovih crkava nastojali su naviještati Evanđelje u svakoj mogućoj prilici. Rezultat tog naviještanja bio je brojčani rast postojećih crkava i osnivanje novih crkava.

U intervjuu za *Chronicle* iz 2003., Jovanović je govorio o ulogama Kristove crkve u postsovjetskoj Europi, a posebice za vrijeme rata:

Dvije Kristove crkve koje su postojale prije rata odlučile su staviti Gospodinovo svjetlo na vrh gore. Osnovale su se dvije humanitarne organizacije. Donesena je odluka da će svi radnici, bilo strani ili domaći, ostati u zemlji pod svaku cijenu. Humanitarna organizacija „Mir na zemlji“ postala je priznata i ugledna grupa za pomoć. Hrvatski kršćani pomogli su više od 3000 izbjegličkih obitelji. Uz pomoć humanitarnih organizacija američkih Kristovih crkava te crkava iz mnogih europskih zemalja, potrebitima je podijeljeno više od 3 i pol milijuna dolara vrijednosti u hrani, odjeći, sanitarijama i medicinskim potrepštinama (Tryggestad 2013).

Nadalje, Vlada Republike Hrvatske 2003. je godine potpisala ugovor s Evanđeoskom pentekostnom crkvom u Republici Hrvatskoj, Kršćanskim adventističkim crkvama u Republici Hrvatskoj i Savezom baptističkih crkava u Republici Hrvatskoj. Kristove crkve u ovom su se ugovoru svrstale uz Savez baptističkih crkava. Tom prilikom dvanaest članica Kristovih crkava osnovalo je Vijeće Kristovih crkava, a Jovanović je izabran za njegova prvog predsjednika. Također je odigrao ulogu u osnivanju Protestantskoga evanđeoskog vijeća u Hrvatskoj, gdje je služio kao tajnik i surađivao s uredničkim timovima na nekoliko važnih publikacija i časopisa, uključujući *Novozavjetne komentare* (1997.), *Bibliju na Brailleovom pismu* (1997.), *Novi zavjet – suvremeni prijevod* (2003.), *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva* (2007.), *Vjerske zajednice u Hrvatskoj* (2008.) te *Kairos: Evanđeoski teološki časopis* (2007. – 2013.) (Jambreč 2013, 224–225). Kao pisac objavio je nekoliko knjiga⁴ i radio je kao prevoditelj ili urednik nekoliko publikacija.⁵ Gledajući

4 Jovanović, Mladen. 1994. *Put do Boga*. Zagreb: Kristova crkva; Jovanović, Mladen. 1996. *Slava Bogu na visini*. Zagreb: Kristova crkva; Jovanović, Mladen. 2006. *Čisto srce stvori mi, Bože!* Zagreb: Kristova crkva; Jovanović, Mladen. 2009. *Prigni uho svoje*. Zagreb: Biblijski institut; Jovanović, Mladen. 2012. *I riječ crkvom postade: Kristova crkva u svjetlu i ogledalu Božje riječi*. Zagreb: Biblijski institut.

5 Jovanović, Mladen. 2005. *Pošalji mene!: spomen zbornik dr. James A. Williams*. Novi sad: Teološki fakultet; Zagreb: Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik;“ Protestantsko-evanđeosko vijeće. 1997. *Evanđeoski pokret: zbornik radova sa Znanstvenog skupa Protestantsko-evanđeoskog vijeća povodom 150. obljetnice Evanđeoske alijanse, održanog 28. - 30. listopada 1996. u Zagrebu*. Zagreb: Protestantsko-evanđeosko vijeće; Lewis, Clive Staples. 2009 & 2016. *Kršćanstvo nije iluzija: vodič kroz osnove vjere*. Split: Verbum. Preveo: Mladen Jovanović; Jovanović, Mladen, ur. 2006. *Novi zavjet: suvremeni hrvatski prijevod*. Zagreb: Svjetski biblijski prevodilački centar; Jovanović, Mladen, ur. 2012. *Capetownski iskaz o predanju: ispovijest vjere i poziv na djelovanje*. Zagreb: Protestantsko evanđeosko vijeće (PEV) u Republici Hrvatskoj; Biblijski institut.

unatrag, iz ovoga kratkog pregleda Mladenova života, možemo reći da je pravi rast započeo kada se obitelj Jovanović vratila u Hrvatsku. Međutim, uz pomoć kasnijih misionara, počele su se oblikovati mnoge druge službe.

4. Kasniji američki misionari

4.1. Roger Massey

Kao što je već rečeno, Roger Massey četiri godine zaredom dolazio je u Hrvatsku kao kratkoročni misionar, prije nego što se 1984. doselio u Zagreb. Roger je čuo za Jugoslaviju na sveučilištu u Oklahomi i zainteresirali su ga ljudi i misionari koji su tamo već bili. Stoga ih je posjećivao svakog ljeta i pomagao s kampovima koje su organizirali Mladen Jovanović i Ivan Tešić. To je dovelo do odluke da pet godina ostane i služi tamošnjoj crkvi. Na kraju je ostao šest i pol godina. Upisao se na Sveučilište u Zagrebu i to je bio način na koji je mogao ostati u zemlji.

Tijekom Rogerova rada za Kristovu crkvu u Zagrebu započela je služba za mlade. Međutim, Roger je radio i mnoge druge stvari, kao što se sjeća: „Radio sam za crkvu. Planirao sam i organizirao kampove, planirao gotovo sve crkvene aktivnosti, vodio bogoslužje, propovijedao, posjećivao ljude u njihovim domovima, organizirao i poučavao omladinu, putovao u druge gradove i tamo vodio biblijska proučavanja. Sve u svemu, radio sam sve što je bilo potrebno“ (Massey 2009). Ipak, njegov glavni fokus bila je služba za mlade. Kroz zajedničke sastanke s mladima iz Srbije i satelitski rad s grupom u Murskom Središću, gradu dva sata udaljenom od Zagreba, zagrebačka mladež izrasla je u mlade odrasle osobe koje su formirale crkvu. Neki su odlutali od Gospodina, ali mnogi su postali ili misionari ili aktivni članovi raznih crkava diljem Hrvatske. Grupa za biblijsko proučavanje u Murskom Središću prerasla je u crkvu pod nazivom „Crkva Isusa Krista“. Crkva je imala jedinstvenu priču jer je nastala kao rezultat utjecaja dviju denominacija: Kristovih crkava i Baptističke crkve. Neko je vrijeme bila dijelom dvaju saveza (Kristovih crkava i baptista), ali se na kraju službeno pridružila Baptističkom savezu u Hrvatskoj. Vlado i Marina Hobljaj, koji su bili među prvima u toj grupi i dio vodstva crkve u Murskom Središću, sjećaju se: „Kristova crkva u Zagrebu bila nam je divan model, podrška i inspiracija. No, čak i više od toga, neki ljudi, poput Rogera Masseyja, Kathy Harvey i Mladena Jovanovića, postali su naši duhovni mentori i vođe“ (Hobljaj 2009). Dalje opisuju početak svog rada u suradnji s Kristovom crkvom u Zagrebu:

Crkva u Središću započeta je početkom 1990-ih. Bilo je to ratno vrijeme u Hrvatskoj i bili smo blagoslovljeni humanitarnom pomoći od vjerne braće i sestara iz Sjedinjenih Država putem Kristove crkve u Zagrebu. Budući da smo pomagali ljudima u potrebi, mogli smo koristiti javnu knjižnicu ne samo za dijeljenje materijalnih blagoslova već i za dijeljenje evanđelja. Stoga smo

se počeli redovitije sastajati na molitvenim sastancima i proučavanju Biblije. Osim toga, povremeno smo posjećivali Kristovu crkvu u Zagrebu i Baptističku crkvu u Mačkovcu. U studenom 1997. osjetili smo da je vrijeme da se preselimo u unajmljeni prostor i taj smo događaj smatrali službenim početkom crkve u Središću (Hoblaj 2009).

Roger Massey, zajedno sa svojom suprugom i njihovo troje djece, vratio se u Hrvatsku 2004. s novom vizijom i ciljem. Njegovo je djelovanje u prošlosti za Kristovu crkvu donijelo mnogo roda, a 2009. ovako je opisao svoj rad:

Dio sam tmskog nastojanja da se među hrvatskim narodom osnuju životvorne crkve temeljene na kućnim zajednicama, koje će povezivati ljude s Isusom i jedne s drugima. Poučavam engleski jezik na fakultetskoj razini na zagrebačkom Biblijskom institutu i služim kao pisac, dizajner i distributer za World Bible Translation Center. Vodio sam misijski tim, ali poslije sam predao tu ulogu Hrvatima koji je također postao pastorom crkve. Naša je vizija koristiti kućne zajednice kako bismo evangelizirali, izgrađivali zajedništvo i podizali vođe (Massey 2009).

4.2. Joy Crouch

David i Sandra Gatewood potaknuli su Joy Crouch da se preseli u Beč 1975. Po svojem dolasku Joy je počela raditi u uredu Otisa Gatewooda. On ju je upoznao s Mladenom i Dragicom Jovanović, a sljedećih šest godina (dok se nije vratila u Sjedinjene Države 1979.), Joy je svakoga ljeta pomagala na kampovima. Sljedećih deset godina, posjećivala je Europu gotovo svake godine, ali tek se 1990. godine odlučila preseliti u Zagreb i pomagati u tamošnjoj crkvi. Ostvarivala je svoju viziju već 1989. kad je vodila mnoga individualna biblijska proučavanja s ljudima dok je živjela u Zagrebu od svibnja do listopada. Kad se vratila 1990., tu je viziju omeo rat koji je započeo u Jugoslaviji. Morala je preispitati svoje ciljeve i glavni put evangelizacije postala je humanitarna pomoć (Crouch 2009).

Iako je Zagrebu bila potrebna velika humanitarna pomoć, provincijski gradovi poput Varaždina i Daruvara bili su u još većoj potrebi. Joy je nastojala pomagati ljudima u tim krajevima donoseći im hranu i odjeću, i učeći ih engleski. Oba navedena grada uskoro su postala stanicama iz kojih su niknule nove crkve u osnivanju. Međutim, kad je sljedeći misionar napustio Daruvar, rad tamo je prestat.

Joy se vratila u Sjedinjene Države 1997. kako bi provela dvije godine radeći na projektu sakupljanja sredstava za kupovinu dviju novih prostorija za crkvu u Zagrebu. Dotada je pomagala organizacijom godišnjih kampova, pozvala je nekoliko predavača da održe seminare. Jedan od njih bio je Rubel Shelly, koji je došao predavati etiku studentima Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Organizirala je građevinske projekte i pomagala kako je god mogla. Povrh toga, Joy se svake godine

vračala u Hrvatsku kako bi ohrabrila lokalne vođe i radnike da ustraju u svojem trudu za Božje kraljevstvo (Crouch 2009).

4.3. *Mark i Christine Parker*

Mark Parker, nastavnik engleskog jezika iz Oregona, došao je u Hrvatsku 1991. kako bi se pripremio za rad u Čakovcu. Kad se vjenčao s Christine 1992., ostali su u Zagrebu kako bi naučili jezik. Njihova služba većinom je obuhvaćala učenje engleskog kroz Bibliju. Međutim, rat je preoblikovao i njihove ciljeve tako da su na kraju pomagali humanitarnom pomoći. Također su htjeli osnovati crkvu u Daruvaru, ali danas priznaju da nisu bili spremni uhvatiti se u koštac s tim radom (Parker 2009). Možda je najvažniji dio njihova rada i najveći doprinos ukupnom radu u Hrvatskoj bilo preuzimanje Biblijske škole. Školu je započeo Mladen Jovanović, ali ju je 1991. predao Marku na vođenje. Kada su Thomas i Sandra Sibley 1999. došli živjeti u Hrvatsku, preuzeli su upravljanje školom i razvili ono što je danas Biblijski institut, obrazovni centar za mnoge studente i pastore.

5. Hrvatski misionari – osnivanje novih crkava

5.1. *Ivan Tešić*

Ivan Tešić rođen je i odrastao u Bosni, a došao je u Hrvatsku 1970-ih na studij. U mladosti je razmišljao o tome da postane rimokatolički svećenik dok nije čuo evanđelje na potpuno nov način od američkih misionara. Sjeća se da se tada prvi put susreo s biblijskim kršćanstvom (Tešić 2009). Njegova netom pronađena vjera odvela ga je na daljnje studiranje na Sveučilište u Lubbocku (Lubbock Christian University) gdje je završio dodiplomski studij, a poslije na Abilene Christian University, gdje je završio diplomski studij.

Od 1980. do 1990. Ivan je živio i radio u Zagrebu, ali na početku velikih previranja u Jugoslaviji, zajedno sa svojom suprugom Ruth i njihovom djecom te Ivanovim mlađim bratom Nikolom, počinje raditi u Zaprešiću, predgrađu glavnoga grada Zagreba. Počeci su bili izazovni ali i plodonosni. Tešić piše: „... u Zaprešiću smo počeli raditi na vrlo sličan način kao u početku u Zagrebu – nalazeći se s ljudima u njihovim kućama... Budući da je rat u Hrvatskoj trajao od 1991. do 1995., bili smo uključeni u dijeljenje velike količine humanitarne pomoći izbjeglicama i ljudima u potrebi. To se pokazalo kao glavni i najuspješniji način evangelizacije“ (Tešić 2009). Crkva je razvila i druge načine služenja, poput programa kršćanskog radija, biblijskih studija na hrvatskom i engleskom te rada s djecom i mladima. U to vrijeme artikulirali smo viziju za budućnost koja je glasila: „Pronaći nove načine za izgradnju sadašnje kongregacije uz dopiranje do novih ljudi“ (Tešić 2009).

5.2. Mladen Dominić

Mladen Dominić rođen je i odrastao u Čakovcu. Školu je pohađao u Mariboru u Sloveniji. Godine 1991. primio je poziv zagrebačke crkve da dođe pomoći u radu s izbjeglicama. Mladen je, kao što je bio običaj tijekom rata, marljivo radio s brojnim izbjeglicama koje su svakodnevno dolazile u crkvu. Također je pohađao biblijsku školu i pomagao u radijskoj službi. Potreba za humanitarnom pomoći i proučavanjem Biblije u Varaždinu 1994. godine narasla je do te mjere da je Mladen, sa svojom suprugom Renatom, proveo dvije godine vozeći tamo svakoga tjedna, a onda se 1996. odlučio preseliti iz Zagreba i započeti punovremenu službu u Varaždinu.

Crkva je bila aktivna u mnogim vidovima za dobrobit cijele zajednice u kojoj je služila. Među glavnim službama bile su: poučavanje engleskog jezika kroz Bibliju, mjesečni dječji kamp, događaji za mlade i novi kontakti s nastave engleskog, molitveni sastanci na različitim mjestima u gradu kao i ljetni kampovi zajedno s crkvom u Zagrebu. Gledano unatrag, navedena vizija budućnosti uključivala je još veću povezanost zajednice, njezinih organizacija i lokalnoga kršćanskog tijela (Dominić 2009).

5.3. Vladimir Pšenko (1963. – 2022.)

Vladimir je potekao iz Slavonije, istočne hrvatske regije. On se 2010. planirao preseliti u Vukovar, grad u regiji u kojoj je postojala velika potreba za Božjom riječju i svjetlom. Jedna od Vladimirovih tetki unajmljivala je stan u suterenu u istoj zgradi gdje se zagrebačka Kristova crkva počela sastajati 1985., iste godine kad je Vladimir došao u Zagreb. Krstio se 1990., a između 1991. i 2003. vodio je mjesečne evangelizacijske aktivnosti poznate kao Večeri poezije.⁶ Na te je događaje dolazilo između 15 i 150 ljudi. Od 2001. Vladimir i njegova supruga Renata bili su vrlo aktivni u službi pomaganja beskućnicima u centru Zagreba te u radijskoj službi (Pšenko 2009).

U to su vrijeme dovršili prodaju svog stana u Zagrebu i kupili kuću u Vukovaru te su se početkom 2010. namjeravali preseliti i tamo započeti s punovremenom službom. Kristova crkva u Zagrebu djelovala je kao njihova primarna baza podrške te kao njihova nadgledna zajednica unutar Hrvatske.

6 Pšenko je također bio nadaren pisac. Za života je objavio nekoliko publikacija: Pšenko, Vlado et al. 1993. *Evo dolazim: lirski razmišljanja mladih*. Đakovo: Biskupski pastoralni centar Đakovačke i Srijemske biskupije; Pšenko, Vlado. 1996. *Ljubav i vjernost: zbirka kršćanske poezije*. Zagreb: Kristova crkva; Pšenko, Vlado et al. 2014. *Upaljene luči*. Osijek: Grafika; Pšenko, Vlado. 2016. *Božji šapat u Dolini blagoslova: motivacijske poruke*. Zagreb: Kristova crkva – Kušlanova; Pšenko, Vlado. 2017. *Božji šapat u Dolini blagoslova: motivacijske poruke*. Zagreb: Kristova crkva – Kušlanova; Pšenko, Vlado. 2018. *Božji šapat u Dolini blagoslova: motivacijske poruke*. Zagreb: Kristova crkva – Kušlanova; Pšenko, Vlado. 2019. *Božji šapat u Dolini blagoslova: motivacijske poruke*. Zagreb: Kristova crkva – Kušlanova.

6. Osvrt na djelovanje Kristovih crkava u Hrvatskoj

Djelovanje Kristovih crkava u Hrvatskoj u razdoblju od 1960-ih do 2010., bilo je plodonosno i produktivno. Mnoge službe koje su započele s prvim misionarima ili radnicima koji su došli poslije njih postoje i dan danas. Međutim, ovdje valja spomenuti tri različite, ali vrlo uspješne službe jer su odigrale presudnu ulogu na dva načina. Kao prvo, osnažile su jedinstvo među crkvama i, kao drugo, poslužile su kao odskočna daska za buduće generacije i za planove crkve u Hrvatskoj. Te su tri službe: Vijeće Kristovih crkava u Hrvatskoj, Biblijski institut i ljetni kampovi.

Vijeće Kristovih crkava u Hrvatskoj nastalo je 2002. kao rezultat ugovora između Baptističkog saveza i Vlade Republike Hrvatske o pitanjima zajedničkog interesa, koji je doveo do potpisivanja ugovora između Baptističkog saveza i Kristovih crkava 2003.⁷ Kako bi se „poboljšala suradnja utemeljena na evanđeoskim načelima između Vlade Republike Hrvatske i Kristovih crkava“ (Jovanović 2009a), Vijeće je donijelo akt u kojemu su navedeni propisi kojih se treba pridržavati. Godine 2010. Vijeće se sastojalo od 13 različitih crkava različitog podrijetla. Većinu su činile Kristove crkve, a ostale uključuju: Crkvu Isusa Krista, Wesleyjansku crkvu i Kristovu crkvu braće.⁸ Mjesečnim sastancima Vijeća i drugim događanjima ovo se Vijeće pokazalo kao izričaj jedinstva među hrvatskim crkvama.

Biblijski institut, koji je osnovao Mladen Jovanović, poslije je neko vrijeme vodio Mark Parker, a od 1999. vodstvo Instituta preuzimaju Thomas i Sandra Sibley. To je mjesto služilo kao mjesto preobrazbe i jedinstva. S profesorima i studentima iz različitih denominacija Institut je bio jedan od najutjecajnijih teoloških centara u regiji. Do 2010. 19 studenata i diplomanata škole bilo je uključeno u razne službe diljem Europe. U to je vrijeme Thomas Sibley (2009) promišljajući o budućim nadama za crkvu i školu napisao: „Željeli bismo vidjeti povratak Srednje i Istočne Europe Bogu, ili barem okupljanje onih koji imaju srce za Boga; da Božji Duh svojim snažnim djelovanjem iscijeli i pomiri ovu zemlju te da unaprijedi kraljevstvo u srcima i umovima njezinih ljudi.“

Ljetni kampovi također su ostali središnji i trajan aspekt službe. Već desetljećima kamp je mjesto gdje kršćani mogu dovesti svoje prijatelje koji još uvijek ne vjeruju, gdje ljudi upoznaju Gospodina i krste se, gdje se djeci posvećuje posebna pažnja tijekom određenih aktivnosti, gdje mladi mogu znati i iskusiti zajedništvo, gdje starije generacije mogu odmarati u zajedništvu s Gospodinom i drugim vjernicima i gdje je Bog aktivan u djelovanju u svojem narodu. Započeli su kao važan alat, a to su i ostali nakon svih ovih godina.

7 Za daljnje informacije o Vijeću, vidi: Jovanović 2007, 416.

8 O Kristovoj crkvi braće, vidi sljedeći članak: Đaković, Iva. 2025. „The Development and Activities of Christ’s Church of Brethren in Zagreb“. *Kairos* 19, br. 2: 219–261.

Zaključak: Pokret obnove i Kristove crkve u Hrvatskoj

Iako su svi misionari koji su radili u Hrvatskoj unutar Kristovih crkava ili rođeni i obrazovani u tradiciji Stonea i Campbella ili školovani isključivo u njoj, ta se činjenica ne čini presudnom. Europski kršćani ponose se time što korijene vuku od prve crkve utemeljene na Pedesetnicu, a diče se i ljudima poput Martina Luthera i drugih europskih heroja vjere. Dakako, to je sasvim logično. No takav način razmišljanja usvojili su i američki misionari koji već neko vrijeme žive u Hrvatskoj. U svojoj procjeni osnivanja crkava u Hrvatskoj Bud Pickle iznosi upravo takve predodžbe:

Shvatili smo da Crkva koju treba „osnovati“ NIJE replika tipične američke crkve. Imali smo samo JEDNU namjeru: osnovati... novozavjetnu crkvu. Naravno, taj koncept nisu sasvim razumjeli mnogi naši američki crkveni vođe ili stariji misionari. Izraz „novozavjetna crkva“ uobičajeno se koristio unutar Kristove crkve i, prirodno, kad je naša misija objavljena, mnogi u crkvi su mislili da ćemo kopirati crkvu kakvu poznajemo na Zapadu... s njezinim crkvenim zgradama, biblijskim školama, javnim natpisima i oglašavanjem u novinama. Istina je bila da je crkva tijelo Kristovo, VJERNICI... a ne organizacija i ako smo htjeli ostati vjerni pravoj novozavjetnoj ideji evangelizacije, tada smo se morali usredotočiti na Krista i njegovu evanđeosku priču, a ne na građevine i vanjske znakove vjere (Pickle 2009).

Svi misionari koje smo intervjuirali potvrdili su da su doista poučavali svoje obraćenike temeljnim načelima tradicije Stonea i Campbella, kao što su „samo kršćani“, „gdje Biblija govori, mi govorimo, gdje Biblija šuti, mi šutimo“ i slično, ali nitko od njih nije osjećao potrebu naglašavati ta načela. Isto tako, svim bivšim i sadašnjim hrvatskim djelatnicima nasljeđe Stonea i Campbella dio je povijesno-teološkog interesa, ali ne i od svakodnevne važnosti. Naglasak je najprije na Gospodinu Isusu i njegovoj Riječi.

Misionari koji su došli u Europu i pažljivo pristupili lokalnom kontekstu nisu samo presađivali crkvene metode, nego su se uključili u proces prilagođavanja potrebama domaćega društva. Pritom su razvili šire razumijevanje misije u Hrvatskoj i doprinijeli postupnoj „deamerikanizaciji“ crkvenog života, omogućivši Kristovim crkvama u Hrvatskoj da poprime identitet koji je više lokalno utemeljen. Umjesto jednosmjernog prijenosa vjerovanja misija u Hrvatskoj može i stoga treba biti shvaćena kao transnacionalni proces u kojem misionari i lokalni vjernici zajedno oblikuju novonastali identitet Kristovih crkava. Prema tome, uspješna misija u hrvatskom kontekstu nije bila prvenstveno rezultat institucionalne transplantacije, nego relacijskog i kontekstu prilagođenog angažmana. Ovo zapažanje u skladu je sa širim misiološkim uvidima koji naglašavaju važnost lokalnog samoopredjeljenja i kulturne prilagodbe u formiranju održivih kršćanskih zajednica. Iako je utjecaj američkih misionara i crkava ostao značajan, a crkve nisu bile

potpuno neovisne o vanjskoj potpori, među domaćim vjernicima zadržavala se težnja prema autentično hrvatskom izrazu crkvenog života.

Popis literature

- Bosch, David J. 1982. „Mission and the Alternative Community“. *Journal of Theology for South Africa* 41: 6–10.
- Croatia for Christ. s. a. „History“. <https://www.croatiaforchrist.com/en/about-us/history/>.
- Đaković, Iva. 2025. „The Development and Activities of Christ’s Church of Brethren in Zagreb“. *Kairos* 19, br. 2: 219–261.
- Foster, Douglas A., Paul M. Blowers, Anthony L. Dunnivant, i D. Newel Williams, ur. 2005. *The Encyclopedia of the Stone-Campbell Movement*. Michigan: Eerdmans.
- Hughes, Richard T. 2008. *Reviving the Ancient Faith: The Story of Churches of Christ in America*. Abilene: ACU Press.
- Jambreč, Stanko. 2007. „Pokret obnove crkve“. *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Zagreb: Bogoslovni institut, Prometej.
- Jambreč, Stanko. 2013. „Mladen Jovanović (1945. – 2013.)“. *Kairos* 7, br. 2: 223 – 228.
- Jovanović, Mladen. 2007. „Vijeće Kristovih crkava“. *Leksikon evanđeoskoga kršćanstva*. Zagreb: Bogoslovni institut, Prometej.
- MacLear, James F. 1978. „The Republic and the Millennium“. U: *Religion and American History*, ur. John M. Mulder i John F. Wilson, 181–198. New Jersey: Prentice-Hall.
- McBride Bailey. 1984. „Church Growth: Gatewood Affects Mission Climate“. *The Christian Chronicle* 41 (April): 24.
- McBride, Bailey, i Glover Shipp. 1999. „The Legacy of Otis Gatewood“. *The Christian Chronicle* 56 (November): 18–19.
- Tryggestad, Erik. 2013. „Croatian church leader Mladen Jovanovic dies at 68“. *The Christian Chronicle*. September 7. <https://christianchronicle.org/croatian-church-leader-mladen-jovanovic-dies/>.
- Williams, D. Newell, Douglas A. Foster, i Paul M. Blowers, ur. 2013. *The Stone-Campbell Movement: A Global History*. St. Louis: Chalice Press & Nashville: Disciples Historical Society.

Izvori

- Crouch, Joy. 2009. Intervju s autorom, 28.–30. listopada.
- Dominić, Mladen. 2009. E-poruka autoru, 4. studenoga.
- Hoblaj, Vlado. 2009. E-poruka autoru, 17. studenoga.
- Jackson, Gary. 2009. E-poruka autoru, 27. listopada.
- Jovanović, Mladen. 2009a. E-poruka autoru, 5. listopada.
- Jovanović, Mladen. 2009b. Intervju s autorom, 21. rujna.
- Lakey, Paul. 2009. E-poruka autoru, 5. studenoga.
- Massey, Roger. 2009. E-poruka autoru, 4. studenoga.
- Morrison, Beverly. 2009. E-poruka autoru, 20. listopada.
- Parker, Mark. 2009. E-poruka autoru, 5. studenoga.
- Pickle, Bud. 2009. E-poruka autoru, 13. studenoga.
- Pšenko, Vladimir. 2009. E-poruka autoru, 22. listopada.
- Rybinski, Bartosz. 2009. E-poruka autoru, 6. studenoga.
- Sibley, Thomas. 2009. E-poruka autoru, 7. studenoga.
- Tešić, Ivan. 2009. E-poruka autoru, 27. listopada.

Nina Lovše and Thomas Sibley

Mission Work of Churches of Christ in Croatia 1960s – 2010

Abstract

Churches of Christ in the Croatian context are a minority religious community and, due to their small numbers, are relatively unknown and under-researched. In this article, the focus is on the missionary work of American Churches of Christ in Croatia between the 1960s and 2010 and the results achieved. The first section introduces foundations for work in Europe, notably through the role of Otis Gatewood and the Eastern European Mission (EEM). Section two discusses the beginnings of the Work in Croatia, focusing on a few key US missionaries and ministries that were used in missionary work. The third section explores the importance of Mladen Jovanović for the establishment of Churches of Christ in Croatia, and section four discusses subsequent American missionaries who made significant contributions to missionary work in Croatia. Section five identifies three Croats who became leaders in the Croatian Churches of Christ through missionary work,

and section six provides a brief reflection on the results of that initial missionary work. The conclusion is that, even though US missionaries came from a Stone-Campbell Movement background, past and current Croatian workers have found their Stone-Campbell heritage to be part of their historical/theological interests but not of daily relevance. The emphasis is rather on the Lord Jesus and his Word. The findings presented in this article are based primarily on eyewitness testimony collected through interviews and email correspondence.